

*В. Ф. Світлоока,
аспірант, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ ТА РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЇХ ЗМЕНШЕННІ

У роботі проаналізовано основні загрози економічній безпеці та запропоновано групування загроз за рівнем попередження. Virішено наступні завдання: проаналізовано напрями державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері; визначено основні причини виникнення економічних загроз; загрози виділено в залежності від впливу на безпечний стан або процес його досягнення. Визначено роль інституту економічної експертизи в зменшенні цих загроз.

In the article the basic threats economic security are analysed and grouping of threats is offered after the level of warning. Next tasks are in-process decided: directions of public policy are analysed on questions national safety of Ukraine in an economic sphere; principal reasons of origin of economic threats are certain; threats are distinguished depending on influence on the safe state or process of his achievement. Certainly role of institute of economic examination in diminishing of these threats.

---

*Ключові слова: економічна безпека, економічна експертиза, загроза, інститут, попередження.
Key words: economic security, economic examination, threat, institute, warning.*

ВСТУП

Згідно Закону України "Про основи національної безпеки", під національною безпекою розуміється "захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у різних сферах" [1]. Усунення реальних та потенційних загроз національній безпеці країни в різних сферах, на наш погляд, у першу чергу, залежить від ефективності функціонування економіки, оскільки країні зі стабільним економічним розвитком та високим рівнем життя населення легше протистояти небезпеці, по-перше, за рахунок того, що населення країни більш довіряє її керівництву, по-друге, населення впевнено у майбутньому. Тому, економічна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки країни. Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Дослідженню питання економічної безпеки країни присвячено праці багатьох

вчених, зокрема Александрова О.І. [2, с. 77], Дарнопыха Г.Ю. [3, с. 55], Власюка О.С. [4, с. 12] та інших. Проте питання визначення місця економічної експертизи в сфері економічної безпеки держави, зокрема визначення впливу економічної експертизи на зменшення або усунення загроз економічній безпеці, в українській науковій літературі не висвітлено. Це і обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної роботи є визначення впливу економічної експертизи на зменшення загроз економічній безпеці країни.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Напрями державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері визначено Законом України "Про основи національної безпеки України" [1]. Основними завданнями, які має вирішити держава для підвищення рівня економічної безпеки, є: створення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці;

Таблиця 1. Загрози у економічній сфері відповідно до Закону України "Про основи національної безпеки" [1]

Загрози	що впливають на безпечний стан	що впливають на процес досягнення безпечного стану
1	2	3
Внутрішні	A1. нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави; A2. критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення; ядерних об'єктів на території України; A3. неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій; A4. критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; A5. неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, відсутність активної політики енергозбереження; A6. «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними	B1. істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку; B2. ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; B3. зростання кредитних ризиків; B4. недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; B5. низькі темпи розширення внутрішнього ринку
Зовнішні	C1. відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; C2. критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків; C3. нерациональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; C4. велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів	D1. небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки

кож щодо боротьби з контрабандою; недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання у структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки; наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів; недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень "тінізації" економіки, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості; надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в таких галузях.

З метою прийняття державними органами обґрунтованих рішень необхідний моніторинг індикаторів (показників) економічної безпеки, який передбачає перш за все фактичне відстеження, аналіз і прогнозування найважливіших груп економічних показників. Повний перелік основних

покращення інвестиційного клімату, підвищення ефективності інвестиційних процесів; вдосконалення антимонопольної політики; зменшення рівня "тінізації" економіки; здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень; зниження податкового тиску за рахунок виваженої податкової політики; захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту тощо.

Для створення надійної системи забезпечення економічної безпеки держави потрібен ефективний механізм визначення загроз національним інтересам, що створюють безпосередню небезпеку економічній системі, порушуючи цим самим процес суспільного відтворення. Постійне відстеження і визначення основних загроз економічній безпеці значно полегшує її підтримання на належному рівні, а також дає можливість своєчасно розробляти і здійснювати практичні заходи щодо зниження негативного впливу загроз чи їх повної ліквідації.

Згідно Закону України "Про основи національної безпеки України" [1] до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України відносяться загрози: у зовнішньополітичній сфері, у сфері державної безпеки, у військовій сфері та сфері безпеки державного кордону України, у внутрішньополітичній сфері, в економічній сфері, в екологічній сфері тощо. Загроза для соціально-економічної системи — це конкретна небезпека, що створює перешкоди у функціонуванні системи і задоволенні її економічних інтересів [1], порушує її життєздатність і життєдіяльність [3, с. 56].

Основні загрози економічній безпеці держави визначено в "Стратегії національної безпеки України" [5] до них відносяться наступні загрози: залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а та-

індикаторів оцінки економічної безпеки України наведеній у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України [6].

Основними причинами виникнення економічних загроз є: наявність "сірого" та "тіньового" сектору економіки, розповсюдження напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізація економічних відносин, наявність в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання тощо. У таких умовах керівництво країни має посилювати державний контроль за економічною діяльністю всіх суб'єктів господарювання та основна увага повинна приділятися попередженню здійснення економічних правопорушень. Тому держава має ініціювати процес формування інституту економічної експертизи, як незалежного органу, що досліджує економічну діяльність будь-якого суб'єкту господарювання.

Розглянемо більш детально економічні загрози та визначимо, як інститут економічної експертизи може сприяти їх зменшенню. Загальної класифікації економічних загроз в українській літературі не існує, різні автори [7, 9, с. 134] пропонують класифікувати загрози за видами, які найбільше, на їх думку, є важливішими. Тому, з метою всебічного аналізу впливу економічної експертизи на зменшення економічних загроз, в даному дослідженні узагальнено існуючі класифікації. Загрози економічній безпеці класифікуються по видам за такими ознаками:

- за характером спрямування розрізняють прямі та непрямі загрози;
- за масштабом здійснення — загальнонаціональні, локальні та індивідуальні;
- за ставленням до загроз виділяють об'єктивні та суб'єктивні;
- за сферою спрямування — фінансові, виробничі, технологічні, екологічні тощо;

— за тривалістю дії — тимчасові та постійні;
 — за можливістю здійснення — реальні та потенціальні;
 — за ступенем небезпеки виділяють особливо небезпечні та небезпечні;
 — за походженням — внутрішні та зовнішні;
 — за спрямованістю на окремі галузі та види діяльності — продовольчі, інвестиційні, енергетичні, транспортні та інші;
 — за можливістю передбачення загроз розрізняють прогнозовані та непередбачені;
 — за можливістю контролювання шкідливих наслідків загроз — контрольовані чи неконтрольовані;
 — за ступенем комплексності розрізняють поодинокі та системні;
 — за ступенем негативного впливу — дисбалансуючі та деструктивні.

Основними загрозами формування прийнятної рівня економічної безпеки вважаються внутрішні загрози [4, с. 26]. У табл. 1 наведено загрози в економічній сфері відповідно до Закону України "Про основи національної безпеки". Загрози поділено на внутрішні та зовнішні, а також в залежності від впливу на безпечний стан або процес його досягнення.

Одним з пріоритетних напрямів гарантування економічної безпеки держави є усунення внутрішніх загроз. Водночас, доцільно приділяти увагу також зовнішнім загрозам, що впливають на процес досягнення безпечного стану.

Проаналізуємо, яким чином інститут економічної експертизи може сприяти зменшенню загроз економічній безпеці нашої держави. Інститут економічної експертизи в Україні в спектрі зміцнення економічної безпеки держави може виконувати наступні функції: по-перше, попереджати виникнення загроз економічній безпеці, а по-друге, зменшувати ці загрози.

Розглянемо, яким чином економічна експертиза здатна попереджати виникнення загроз. У табл. 1 загрози у економічній сфері було згруповано з урахуванням їх впливу на безпечний стан, кожній групі було присвоєно літеру. Літері А відповідають внутрішні загрози, що впливають на безпечний стан, літері В — внутрішні загрози, що впливають на процес досягнення безпечного стану, літері С — зовнішні загрози, що впливають на безпечний стан та літері D відповідають зовнішні загрози, що впливають на процес досягнення безпечного стану. Крім того, було зроблено припущення, що застосування економічної експертизи може попереджати загрози за різними рівнями. Перший рівень — це попередження загрози з можливістю повного усунення; другий рівень — це попередження з можливістю часткового усунення; третій рівень — це попередження без можливості усунення загрози. Тобто економічна експертиза не може попередити про зовнішні загрози, що впливають на безпечний стан, з можливістю їх повного усунення, наприклад, загрозу С1 "відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам" неможливо попередити та повністю усунути, ос-

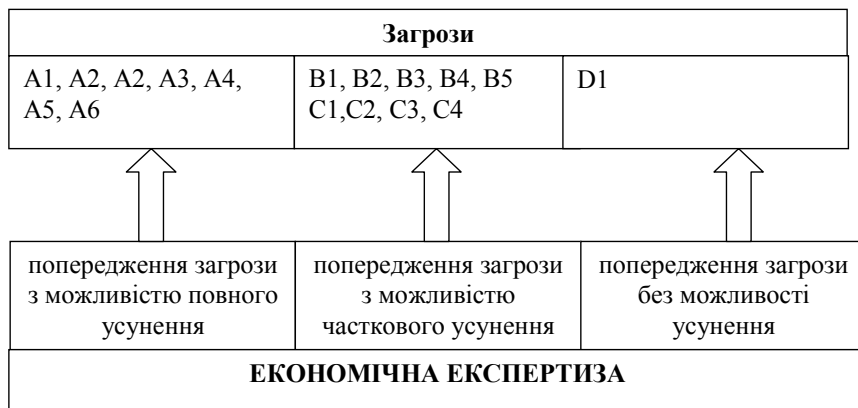

Рис. 1. Вплив економічної експертизи на попередження загроз

кільки впливати на зовнішні фактори держава може тільки опосередковано. Враховуючи вище наведені міркування, групи загроз (табл. 1) можна розподілити за рівнями попередження, як представлено на рис. 1.

Розподіл за рівнями попередження загроз є досить умовним і залежить від політичного устрою країни, економічної, політичної та соціальних програм, які виконуються урядом, тому при зміні загальних принципів керування країною загрози різних груп можуть змінювати рівні попередження. Звісно, неможливо скласти повний перелік загроз економічній безпеці держави, проте запропоновані загальні принципи дії можна використовувати і для інших загроз, які виникають в економічному процесі.

Інститут економічної експертизи також може впливати на зменшення загроз економічній безпеці країни та, на відміну від першого підходу — попередження, цей процес є ретроспективним, тобто розраховується рівень економічній безпеці, визначаються загрози, а вже потім за рахунок економічної експертизи визначаються напрями їх усунення.

Якщо використовувати економічну експертизу як засіб усунення загроз економічній безпеці держави, то можна запропонувати метод, який схематично представлено на рис. 2.

Розглянемо на прикладі, як економічна експертиза може впливати на попередження загроз. До першого рівня попередження, тобто попередження з можливістю повного усунення, відноситься загроза А2 "критичний стан основних виробничих фондів у

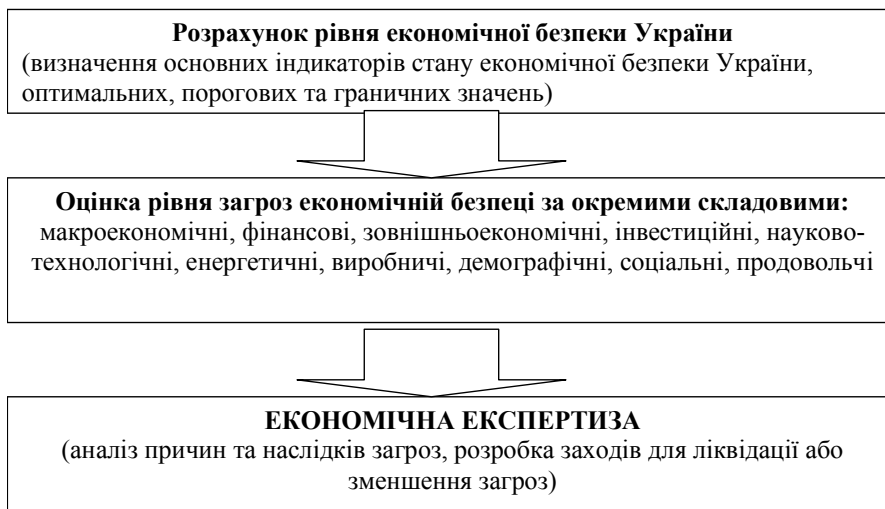

Рис. 2. Економічна експертиза як засіб усунення загроз економічній безпеці держави

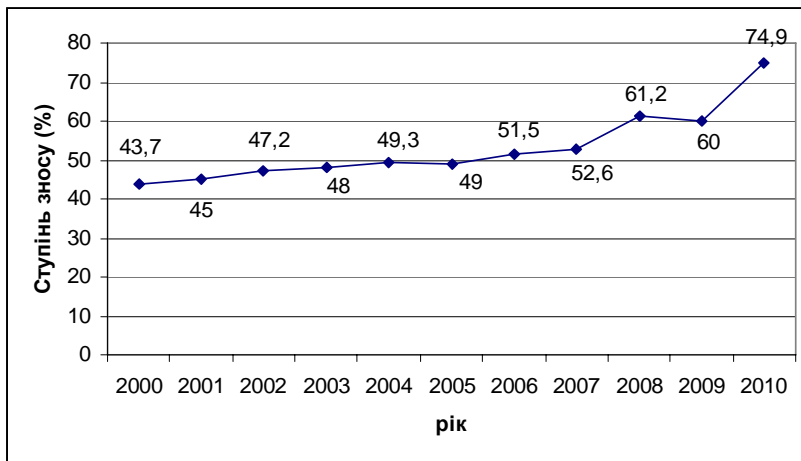

Рис. 3. Динаміка ступеню зносу основних засобів в Україні, 2000—2010 рр.

На макроекономічному рівні держава також може контролювати стан основних засобів, оскільки підприємства та організації подають в Державні органи статистики статистичну звітність, а саме: форму державного статистичного спостереження № 11 — ОЗ "Звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос)"; форму фінансової звітності № 1-М "Баланс". Таким чином, маючи інформацію щодо реального стану ОВФ, держава може розробити програму підтримки підприємців з метою оновлення виробничих фондів та за рахунок цього попередити та повністю усунути означену загрозу. Слід також зазначити, що процес усунення загроз за рахунок їх попередження є пролонгованим у часі і стає більш ефективним у випадку, якщо в країні стабільна політична та економічна ситуація.

провідних галузях промисловості, агропромислово-му комплексі, системах життєзабезпечення; ядерних об'єктів на території України". Україні, як і іншим країнам колишнього Радянського Союзу, залишилося у спадок потужне промислово-виробниче господарство. Проте, вже на той час обладнання та устаткування потребувало оновлення та модернізації. Оскільки Україна була не інвестиційно-привабливою країною, то іноземні та українські інвестори не дуже охоче вкладали свої кошти в розвиток промисловості, сільського господарства тощо, а це, у свою чергу, сприяло зношенню основних виробничих потужностей. Динаміку ступеню зносу основних засобів за період з 2000 р. по 2010 р. наведено на рис. 3.

За останні десять років ступінь зносу основних засобів в Україні збільшилася в 1,7 разів, що свідчить про стійкі негативні процеси щодо оновлення основних засобів. Звісно, збільшувати обсяги випуску продукції, а отже ВВП, за таких умов неможливо, тому держава має втрутитися в цей процес шляхом посилення контролю та покращення інвестиційного клімату в країні. Тобто держава має сприяти оновленню виробничих потужностей, оскільки тільки використання сучасного обладнання дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси (трудові, енергетичні, природні тощо). Одним із ключових завдань, які має вирішити керівництво нашої країни при вирішенні питання контролю за станом основних виробничих фондів (ОВФ): яким чином виявляти підприємства із застарілими та зношеними фондами. Саме за рахунок використання економічної експертизи це завдання може бути вирішено в найкоротші строки. Слід зазначити, що на мікроекономічному рівні, ініціатором економічної експертизи ОВФ підприємства може бути фінансова установа або контролюючий орган, наприклад, податкова інспекція. Крім того, якщо підприємство є акціонерним товариством, то акціонери також можуть ініціювати проведення економічної експертизи основних засобів з метою визначення їх реальної вартості. Так, економічна експертиза дозволяє визначити, в якому стані знаходяться ОВФ, чи не є їх вартість завищеною з метою зниження прибутку або з метою отримання кредиту під заставу цього майна. Звісно, що стосується оформлення ОВФ під заставу, то банківські установи вимагають експертної оцінки, проте на відміну від незалежної економічної експертизи, це лише оцінка вартості майна, без надання будь-яких рекомендацій та висновків. Метою незалежної економічної експертизи є не тільки оцінка реальної вартості, а і надання кваліфікованих рекомендацій щодо оновлення основних засобів.

ВИСНОВКИ

Держава на законодавчому рівні може зменшувати або, навпаки, збільшувати реальні та потенційні економічні загрози. Стабільне економічне становище є одним із головних показників зміцнення економічної безпеки держави. Забезпечити стабільний економічний розвиток, а отже зменшити реальні та потенційні економічні загрози можна за рахунок посилення державного контролю, тобто за рахунок формування інституту економічної експертизи.

Література:

1. Закон України "Про основи національної безпеки України" № 3200-IV від 15.12.2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>
2. Александров І.О. Економічна безпека: трактування, поняття, класифікація / І.О. Александров, О.В. Половян // Теоретичні та прикладні питання економіки. Вип. 4. — Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. — С. 77—84.
3. Дарнопых Г.Ю. Классификация факторов экономической безопасности государства в условиях переходной экономики / Г.Ю. Дарнопых // Бизнес-информ. — 1999. — № 9—10. — С. 55—57.
4. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С.Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. — К., 2008. — 48 с.
5. Стратегія національної безпеки України "Україна у світі, що змінюється". Затверджено Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>
6. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України (Наказ Міністерства економіки України 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
7. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого / Л.С. Шевченко (ред.). — Х.: Право, 2009. — 312 с.
8. Богданов И.Я. Экономическая безопасность России: теория и практика / И.Я. Богданов. — М.: ИСПИ РАН, 2001. — 286 с.
9. Фоміна М.В. Стратегія економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / М.В. Фоміна, В.В. Кузьменко // Соціальна політика та економічна безпека / Під заг. ред. Крихтіна Є.І. — Розділ 2.2. — Донецьк: Каштан, 2004. — С. 134—162.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2012 р.